

PRZEGLĄD PRAC ZWIĄZANYCH Z DZIEJAMI KOŚCIOŁA
NA ŚLĄSKU

„NASZA PRZESZŁOŚĆ”

T. XXXVIII, Kraków 1972, ss. 290, według uwagi umieszczonej za kartką tytułową poświęcony jest „Księdzu Docentowi Doktorowi Józefowi Bańce Przyjacielowi naszego Wydawnictwa w darze jubileuszowym”. Zapoznajmy się więc bliżej z jego zawartością. Poprzedzając całość zdjęciem Ks. Jubilata umieścił redaktor „Naszej Przeszłości” ks. A. Schletz C. M na pierwszych stronach szkic biograficzny i bibliografię prac ks. J. Bańki, który obchodził 30-lecie pracy duszpasterskiej w charakterze proboszcza oraz 35-lecia pracy naukowej. Natomiast z okazji obchodzonego przez cały świat jubileuszowego roku kopernikańskiego opublikował na następnych stronach St. Rospond krótki artykuł o księstwie biskupim w Nysie jako gnieździe rodowym Kopernika. Pomijając kolejne prace, mianowicie ks. J. Kusia o bł. Izajasz z Krakowa (1399—1471) oraz T. Chrzanowskiego o rzeźbie Piety z klasztoru karmelitów w Oborach w ziemi Dobrzyńskiej jako nie związane z wyżej podaną tematyką, przypatrzymy się bliżej *Komunikatowi*, jaki ogłosiła Z. Knas na stronach 85—92 o nowo odkrytym obrazie gotyckim Matki Boskiej w kościele parafialnym p. w. Wszystkich Świętych w Rudawie, powiat chrzanowski. W opisie napotyamy kilkakrotną wzmiankę „o typie ikonograficznym określonym mianem *Madonn Piekarskich*”, a z przytoczonej literatury można wywnioskować, iż autorstwo takowej klasyfikacji podsunęła T. Dobrowolskiemu. Tymczasem zachodzi tutaj jakieś poważniejsze nieporozumienie. Wynika to już z samego zapisu bibliograficznego: „Rzeźba i malarstwo w woj. śląskim, 1937 (s. 158—160)”, gdyż jako właściwy tytuł dzieła T. Dobrowolskiego należało zacytować: „Rzeźba i malarstwo gotyckie w województwie śląskim, Katowice 1937”. W dodatku liczy książka tylko 127 stron i 116 tablic bez ciągłej paginacji. Nigdzie też nie mówi o „typie piekarskim”. Jeszcze wyraźniej wynika to z artykułu, napisanego wspólnie z ks. E. Szramkiem pt. *Obraz M. B. Piekarskiej w Opolu na tle gotyckich wizerunków podobnego typu*, a umieszczonego w „Rocznikach Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”, t. VI, Katowice 1938, ss. 203—214, wspomnianego również przez Autorkę w przypisie 22, ale w ujęciu błędnym i niezrozumiałym. Oprócz tego z dużym zdziwieniem dowiadujemy się na s. 86, że „sprawozdania z wizytacji sprzed r. 1660 nie są dostępne, zostały podobno wywiezione podczas napadu Szwedów do Sztokholmu”, a przecież w przypisach 11 i 12 przytacza akta wizytacyjne z r. 1598 względnie 1602, przy czym drugi służyć ma jako dowód na istnienie obrazu w kościele rudawskim w r. 1683. Na s. 90 powołuje się na powojenną pracę T. Dobrowolskiego *Sztuka województwa śląskiego*, 1948 (1440—1450). Tymczasem w tej publikacji objął Dobrowolski sztukę całego odzyskanego Śląska i stąd nadał jej tytuł: *Sztuka na Śląsku*, Katowice-Wrocław 1948, ss. 392+3 nlb. Nasze uwagi zakończyć musimy jeszcze jednym przykrym stwierdzeniem, iż począwszy od 6-tego wszystkie dalsze przypisy

nie pokrywają się z odnośnikami, tym samym powodując jeszcze większe zamieszanie w skądinąd ciekawym komunikacie.

W bardzo luźnym związku ze Śląskiem pozostaje artykuł F. Lenczowskiego, *Przekazy kroniki Andrzeja Komonieckiego o kościołach w Żywcu i jego okręgu* (ss. 93—119). Można jedynie dodać, iż Autor nie wspomniał o tym, że A. Komonieckiego *Dziejopis Żywiecki* wydany został przez St. Szczotkę w Żywcu w 1937 r. i zawiera również bogaty materiał o Cieszyńskim i Górnym Śląsku, częściowo wykorzystany przez St. Szczotkę w broszurce: *Stosunki Żywiecczyzny ze Śląskiem od XVI wieku do upadku Reczypospolitej*, Katowice 1938, ss. 78. Tak samo w obszernej i wnikliwej pracy S. Serafina *Czerminskiej OSU o Wandzie Malczewskiej (1822—1896)* ma łączność ze Śląskiem tylko pobyt Malczewskiej w latach 1847—1863 w Klimontowie, gdzie do pracy samarytańskiej wdrażał ją dr Frydych z Mysłowic. Podobnie rozprawa O. Anzelma Sztejnkego OFM o O. Jukundynie Antonim Bielaku OFM (1834—1900) i jego działalności w Ziemi świętej (ss. 179—214) wiąże się o tyle ze Śląskiem, iż O. Bielak urodzony w Pilicy w powiecie olkuskim pamiętał o swoich sąsiednich rodakach nawet w Ziemi św. i w drukowanej w Gliwicach u Teodora Zalewskiego w r. 1875 czterostronicowej ulotce ogłosił „Odezwę do katolików na Górnym Śląsku”.

Ostatnią pozycję stanowią P. Żółtowski *Wspomnienia o kardynale Adamie Stefcie Sapięże z okazji 60-lecia ingresu na krakowską stolicę biskupią*. Dla orientacji w całokształcie „Wspomnień” zaznaczamy, iż Autor jest siostrzeńcem śp. ks. kardynała Sapięhy. Zgodnie z tematyką poruszamy jednak tylko fragment plebiscytu górnośląskiego, o którym Autor na s. 233 wyraźnie wysuwa zastrzeżenie: „Jaką rolę odegrał w tych sprawach ówczesny nuncjusz w Warszawie a późniejszy papież Pius XI, Ratti, nie jest łatwym do ustalenia na zasadzie li tylko wspomnień i fragmentarycznych informacji, zbieranych przygodnie”. Mimo to ujął zagadnienie w sposób, który jest zaprzeczeniem i przekreśleniem źródłowej pracy ks. jubilata J. Bańki o dekrecie ks. kardynała Adolfa Bertrama z dn. 21 XI 1920 r. a ks. Achillesie Rattim, opublikowanej w Naszej Przyszłości w t. XXXVI na ss. 287—306.

W *Kronice* znalazły się m. i. krótkie sprawozdania o ustanowieniu stałej organizacji kościelnej na Śląsku, Pomorzu i Warmii, o stuleciu wydawnictwa Apostolstwa Modlitwy, które również na Śląsku miało bardzo licznych zwolenników, o jubileuszu 250-lecia obrazu Matki Bożej w Pszowie, o 100-leciu śmierci sługi Bożego Edmunda Bojanowskiego oraz o jubileuszu Zgromadzenia św. Michała Archanioła, które notowało liczny napływ młodzieży z Górnego Śląska.

Tom XXXIX, Kraków 1973, ss. 265+1 nlb. w swej głównej części zawiera wiadomości wyłącznie o Zakonie Kaznodziejskim, czyli o dominikanach z okazji 750 rocznicy założenia prowincji polskiej. Toteż oprócz okolicznościowych listów Sekretariatu Stanu Ojca św. oraz generała zakonu dominikańskiego istotną treścią tegoż tomu jest pięć rozpraw o różnym wymiarze i ciężarze gatunkowym. Przewodni i najobszerniejszy artykuł, pióra O. Pawła Kielara OP, przedstawia początki zakonu dominikańskiego w Polsce. Jest to niestety tylko niewykończona spuścizna po zmarłym w styczniu 1972 r. Autorze i dlatego ostatnie rozdziały pozbawione są wszelkich przypisów. Temat ze względu na św. Jacka i bł. Czesława nam szczególnie bliski został jeszcze wcześniej i bardziej szczegółowo opracowany w wydanym przez J. Kłoczowskiego dziele *Dominikanie polscy na Śląsku w XIII—XIV wieku*, Lublin 1956, ss. XXVII+356. Co dopiero wspomniany J. Kłoczowski jest autorem następnego artykułu pt. *Wielki zakon XVII-wiecznej Rzeczypospolitej u progu swego rozwoju. Dominikanie polscy w świetle wizytacji generalnej z lat 1617—19*. (ss. 104—180) Wizytacji dokonał z ramienia generała zakonu ojciec Damian a Fonseca, a relacja z tej podróży stanowi trzon jego biografii, zach-

wanej w centralnym archiwum zakonu w Rzymie. W drodze powrotnej wstąpił również do Cieszyna, gdzie był jedyny klasztor dominikański w granicach obecnej diecezji katowickiej. Wizytator nie wspomina o tym, że w r. 1618, kiedy jesienią wstąpił do cieszyńskiego klasztoru, zaledwie dziesięć lat upłynęło od powrotu dominikanów po 63-letnim wygnaniu i właśnie w tych dniach znowu zbliżało się wojsko brandenburskie, aby miasto przywrócić ewangelikom, natomiast stwierdza tylko, iż w klasztorze nie zauważył żadnych śladów życia zakonnego. Toteż jego ocenę przyjąć musimy jako bardzo względną. Pozostałe trzy artykuły są znacznie krótsze i liczą przeciętnie po 15 stron druku. Mianowicie O. Zygmunt Mazur OP przeprowadził analizę powstania i działalności inkwizycji dominikańskiej na Śląsku w XIV w. Dotyczyło to jednak tylko średniego i dolnego Śląska, gdyż wobec rzadkich wypadków herezji inkwizycja na Górnym Śląsku wówczas nie była aktualna. Z. Gołubiewowa w swym artykule o architekturze dominikańskiej XIII wieku w Polsce dała przegląd obecnego stanu badań oraz zagadnień, jakie pod tym względem jeszcze czekają na rozwiązanie. Podobnie K. Zawadzka pt. *Ze źródeł i stanu badań dotyczących dawnych klasztornych bibliotek dominikanów w polskich prowincjach* zestawiała bogatą bibliografię o zbiorach bibliotecznych w poszczególnych dominikańskich domach zakonnych. *Kronikę* zakończył opis uroczystości wręczenia księgi pamiątkowej ks. docentowi Józefowi Bańce.

„ARCHIWA, BIBLIOTEKI I MUZEA KOŚCIELNE”

Tom XXV (1972) ukazał się w nastroju jubileuszowym. Odpowiednio dostosowanego artykułu dostarczył ks. St. Li b r o w s k i, w którym w retrospektywnie ocenie omówił trud wskrzeszenia i rozpowszechnienia Wydawnictwa.

Z innych w tym jubileuszowym tomie ogłoszonych opracowań polecamy artykuł ks. L. Grzebienia SJ, *Stulecie Wydawnictwa Jezuickiego w Krakowie*, w którym jako jeden z pierwszych ks. Stanisław Stojałowski wystąpił z inicjatywą założenia Posłańca Serca Jezusowego. Wyszczególniamy go również z tej racji, że po przymusowym opuszczeniu Krakowa znalazł gościnne przyjęcie na Śląsku Cieszyńskim. Sam Posłaniec był jednym z najpoczytniejszych czasopism dewocyjnych, importowanych jeszcze za czasów pruskich na Śląsk. Tak samo inne pisma z drukarni jezuickiej, jak *Głosy Katolickie*, *Misje Katolickie*, *Przegląd Powszechny*, *Kalendarz Apostolstwa Modlitwy* oraz liczne broszurki i książki miały licznych czytelników na Górnym i Cieszyńskim Śląsku. Toteż nie może ich pominąć żaden bibliograf w zestawie czytelnictwa na Śląsku w latach przed- i międzywojennych.

W dziale recenzyjnym ks. B. K u m o r omawiał dwutomowe dzieło I. I h n a t o w i c z a „*Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku*”, Warszawa 1967 i 1971. Wśród licznych braków i usterek wytknął autorowi m. in., że w pierwszym tomie wśród zbiorów województwa katowickiego pominął Archiwum Diecezjalne w Katowicach. Polecało się jednak dodać, iż na razie wspomniane archiwum jeszcze nie jest dostępne, gdyż brakuje należycie przygotowanego archiwariusza. Sam Recenzent przy wymienieniu zasobów archiwalnych nie wspomniał o zachowanych zbiorach dawniejszego cieszyńskiego wikariatu generalnego oraz o wizytacyjnych aktach dekanalnych i szkolnych z XIX stulecia.

Tom XXVII (1973). Tutaj interesuje nas praca: Ks. bp W. U r b a n, *Muzeum Archidiecezjalne we Wrocławiu oraz katalog jego zbiorów*.

„KWARTALNIK OPOLSKI”

R. XIX (1973), nr 3 włączył do zeszytu krótką rozprawę J. Pośpiecha o ks. Janie Laxym, który żył w latach 1816—1857 i jako proboszcz w Ligocie koło Prudnika był jednym z najwybitniejszych ówczesnych pisarzy.

„ŚLĄSKI KWARTALNIK HISTORYCZNY — SOBÓTKA”

K. XXVIII (1973, umieścił w nr. 2 artykuły S. Rosponda o Mikołaju Koperniku jako scholastyku wrocławskim u Św. Krzyża oraz zmarłej już L. Matuśnik o związkach wrocławskiego opactwa Na Piasku z Polską centralną w okresie średniowiecza.

Z publikacji zwartych: *Normalizacja administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich*, Warszawa 1973 ss. VI+94. *Kościół Jezusowy na Wyższej Bramie w Cieszynie*, Warszawa 1973 ss. 62+2 nlb.

PRZEGLĄD ARTYKUŁÓW ZWIĄZANYCH Z HISTORIĄ ŚLĄSKA

„ZARANIE ŚLĄSKIE”

1973 r. (XXXVI), z 1:

poświęcony jest młodzieży dawnej i obecnej, jak:

J. Kantyka, *Młodzież Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego w pierwszych szeregach budowniczych władzy ludowej*. J. Walczak, *Komunistyczny i socjalistyczny ruch młodzieżowy w Zagłębiu Dąbrowskim, Częstochowie i na Górnym Śląsku w latach 1918—1928*. A. Hrebenda, *Ruch młodzieżowy na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim w latach trzydziestych*. J. Przewłocki, *Udział młodzieży w powstaniach śląskich*. I. Sroka, *Postawa młodzieży w dniach agresji hitlerowskiej*. Podobne tematy są treścią „Materiałów” z wyjątkiem ostatniej pozycji, gdzie A. Szefer przytacza nieznaną dokument hitlerowski z ostatnich dni okupacji Katowic. (o losach gilotyny katowickiej i beładnej ucieczce Niemców).

1973 r. (XIX), z 3

Wśród ciekawszych artykułów:

J. Przewłocki, *Prasa polska na Górnym Śląsku wobec układów lokarnieńskich z 1925 r.* A. Gładysz, *Robotnicze uczestnictwo w kulturze* (Jego historyczne uwarunkowanie w GOP-ie). J. Jaros, *Specyfika rozwoju górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnośląskim do II wojny światowej*. M. Grzyb, *Przyczynki na temat szkodliwej działalności gospodarczej przemysłu górnośląskiego w okresie międzywojennym na przykładzie koncernu księcia pszczyńskiego*.

„KWARTALNIK OPOLSKI”

1973 r. (XIX), z. 1—2

w całości poświęcony jest Kopernikowi, o czym wspomniemy jeszcze w osobnym dziale.

1973 r. (XIX), z. 3

przynosi m. in.:

M. Kutyma, *Regionalne problemy polityki oświatowej*. R. Rauziński, *Poziom wykształcenia ludności jako czynnik rozwoju regionu do 1985 r.* M. Olędzki, *Wpływ czynnika demograficznego na system kształcenia podstawowego w latach 1972—1985*. A. Leśnik, *Kształcenie kadr oświatowych w regionie opolskim w latach 1972—1990*,

„ŚLĄSKI KWARTALNIK HISTORYCZNY-SOBÓTKA”

1973 r. (XXVIII), z. 1:

z artykułów o Związku Polaków w Niemczech: M. Orzechowski, *Rola Związku Polaków w Niemczech w kształtowaniu samowiedzy narodowej ludności polskiej*. W. Wrzesiński, *Związek Polaków w Niemczech i jego rola w dziejach narodu polskiego*. J. Albin, *Akcja kolonii letnich dla młodzieży polskiej z Niemiec w latach 1923—1938*. L. Smółka, *Reglamentacja wolności prasy polskiej na Śląsku Opolskim (1922—1939)*.

1973 r. (XXVIII), z. 2

przynosi artykuły o Koperniku, o których będzie wzmianka w osobnym dziale. Oprócz tego: J. Kaźmierczyk, *Zagadnienie piśmienności w miastach śląskich w świetle źródeł archeologicznych XI—XIII w.* K. Orzechowski, *Konwent-sejm-trybunał. Ze studiów nad zgromadzeniami stanowymi feudalnego Śląska*.

1973 r. (XXVIII), z. 3

z ważniejszych opracowań:

W. Dziewulski, *Terytorialne podziały Opolszczyzny w XIII—XV w.* K. Orzechowski, *Urząd Zwierzchni i Konwent. Z badań nad organizacją śląskiego „conventus publicus”*. J. Kwak, *Sprawy przed sądem rady oraz ławy miejskiej w Gliwicach w świetle ich protokołów z XVII i początków XVIII w.*

„STUDIA ŚLĄSKIE”, SERIA NOWA

Tom XXIII (Opole 1973) publikuje kilka ciekawych spraw: J. Demel, *Początki „Głosu Śląskiego” Józefa Siemianowskiego w Gliwicach w 1903 r.* E. Klein, *Konferencja górnośląskich rad robotniczych i żołnierskich 22 XI 1918 r. w Gliwicach*. A. Nowak, *Księgi metrykalne parafii Kuźnia Raciborska jako źródło do badań tradycji zawodowych*. L. Smółka, *Problematyka państwa, narodu i społeczeństwa w polskiej prasie Śląska Opolskiego (1922—1939)*. R. Hajduk, *Nieznane wystąpienie Arki Bożka i „Koła Ślązaków” w Wielkiej Brytanii*. S. Gajda, *Socjologia imion na przykładzie Opola i okolic*.

„STUDIA I MATERIAŁY Z DZIEJÓW WOJEWÓDZTWA KATOWICKIEGO W POLSCE LUDOWEJ”

Tom I pod red. J. W. Gołębiowskiego i H. Rechowicza, Katowice 1966, ss. 320. M. i. o. odbudowie i uruchomieniu górnośląskiego i dąbrowskiego przemysłu hutniczego w 1945 r., o początkach odbudowy szkolnictwa na obszarze dawnego województwa śląskiego i o działalności Związku Weteranów powstań śląskich w l. 1945—1949.

Tom II pod red. N. Kołomejczyka i H. Rechowicza, Katowice 1967, ss. 314. M. i. o wsi śląsko-dąbrowskiej po wyzwoleniu.

Tom III pod red. jak t. II, Katowice 1969, ss. 345+3 nlb. M. i. o stabilizacji osadnictwa w latach 1945—1948, oraz nowy dodatek „Biogramy” m. in. Arkadiusza Bożka (1899—1954).

Tom IV pod red. H. Rechowicza, Katowice 1969, ss. 248. M. i. o pierwszym etapie osadnictwa rolnego w województwie śląsko-dąbrowskim w 1945 r. oraz o zarządzeniu wojewody śląsko-dąbrowskiego w sprawie weryfikacji ludności rodzimej na Śląsku Opolskim.

Tom V pod red. H. Rechowicza, Katowice 1970, ss. 290+3 nlb. m. i. o rozwoju szkolnictwa podstawowego w województwie katowickim w okresie 25-lecia Polski Ludowej oraz o prasie i czasopiśmiennictwie w województwie śląsko-dąbrowskim w l. 1945—1950.

Tom VI pod red. jak t. IV, Katowice 1972, ss. 385 + 3nlb M. i. Miejsce i rola przemysłu województwa katowickiego w rozwoju gospodarczym Polski Ludowej w l. 1945—1970. Poza tym jest każdy tom zaopatrzony w kronikę ważniejszych wydarzeń w danym roku.

„GŁOS OLESNA”

wydawany przez Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Oleskiej.

Tom I, Olesno 1966, ss. 149 + 3nlb. zawiera oprócz przyczynków drobnych z przeszłości wzmianki o sławniejszych synach ziemi oleskiej; jak pedagoga J. Hawrańskim, trybunie ludu K. Minkusie, nauczycielu J. Lompie, muzyku E. Kani i poecie J. N. Jaroniu, Ponadto: F. H a w r a n e k, *Duchowieństwo katolickie wobec walki narodowej ludu oleskiego* (ss. 54—70). W trzeciej części są wiadomości o Polsce Ludowej i rozwoju życia kulturalnego.

Tom II, Olesno 1967, ss. 144 z ciekawszych spraw uzupełnia jedynie zestaw sławniejszych mężów ziemi oleskiej wyszczególnieniem J. Jeziorowskiego, działacza i poety ludowego Jakuba Pieloka i opisem zamordowania ks. Marxa. Oprócz tego wprowadzono nowe rubryki „Nasze środowisko przyrodnicze” i „Książkę życzeń i zażaleń”.

Tom III, Olesno 1968, ss. 163 wyróżnia się m. i. studium o gazecie Prawda redagowanej w Olesnie w latach 1911—1913.

Tom IV, Olesno 1969, ss. 195 wymienia wśród sylwetek Izzydora Murka (1879—1919), skromnego przywódcę ludu górnośląskiego. Następne tomy regularnie co roku pojawiającego się Głosu Olesna pomijamy, gdyż nie napotkaliśmy w ostatnich rocznikach ważniejszych rozpraw. Oprócz tego zauważyliśmy godne uwagi artykuły związane z tematyką śląską w następujących periodykach:

„ROCZNIK HISTORII CZASOPISMIENICTWA POLSKIEGO

t. XI (1972), z. 4: J. Pytel, *Z dziejów prasy trzeciego powstania śląskiego „Powstaniec” (V—VI 1921)*,

„DZIEJE NAJNOWSZE”

r. IV (1973), z 1: Przegląd analityczny bibliografii dotyczącej okupacji niemieckiej, ruchu oporu i Sprzymierzonych,

„ETNOGRAFIA POLSKA”

t. XVII (1973), z. 1: A. Kuczyński, T. Skarzyński, *Spichrze o kopulasto sklepionym zrębie na terenie południowej Opolszczyzny* oraz A. Posern-Zieliński, *Rozwój i morfologia religii społeczeństwa rodowo-plemiennego*.

„POLSKA SZTUKA LUDOWA”

r. XXVI (1972), nr 3: B. Poloczkowa, *Strój cieszyński w XIX w.*

„ONOMASTICA”

r. XVIII (1973), z. 1—2: M. Karplukówna, *O staropolskim przejmowaniu imion wczesnochrześcijańskich (typ Bartłomiej, Maciej)*.

PRZEGLĄD WAŻNIEJSZYCH PRAC DOTYCZĄCYCH ŚLĄSKA

Dział historyczny:

Przeгляд wydawnictw bibliograficznych

Bibliografia historii Polski XIX wieku, t. II: 1832—1864, cz. II pod red. W. Chojnackiego, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972, ss. XXXVII + 595. Wykaz obejmuje tylko zagadnienia społeczne i gospodarcze. *Bibliografia historii polskiej za rok 1970*, oprac. S. Głuszek, A. Malcówna, I. Perzanowska, Wrocław 1972, ss. VIII + 376. Jest to XXVII rocznik ogłoszony pod tym tytułem. *Bibliografia Historii Śląska za lata 1970—1971*, Wrocław-Warszawa, Kraków Gdańsk 1973, ss. 207. *Bibliografia polskich wydawnictw pamiątkowych 1801—1914*, oprac. J. Sawicka i J. Rupińska, Wrocław 1973, ss. 336. Wykazuje 1540 druków, rozprowadzonych przy różnej kategorii obchodach. *Przeгляд biblioteczny*. Rocznik 41, Wrocław 1973 z. 1/2 pod red. M. Dembowskiej, ss. 237 + 45. Zawiera referaty wygłoszone na Ogólnokrajowej Konferencji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich pod hasłem: „Informacyjna działalność bibliotek” w Łodzi w połowie czerwca 1972 r. *Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu*, t. IV: Rękopisy 13001—13725, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972, ss. VII + 774. *Informator dla czytelników*. — Biblioteka Śląska. Oprac. D. Musiołowa i T. Służałek, Katowice 1973, ss. 87 + ilustracje. B. Spyrą, *Archiwum ksiąg pszczyńskich*. Przewodnik po zespołach 1287—1945, Warszawa 1973, ss. 173 + 2 nłb.

„Dzieje Śląska w książkowych wydaniach

R. Jamka, *Początki głównych miast wczesnośredniowiecznych w Polsce południowej w świetle badań archeologicznych*, cz. II: *Przemysł, Lublin, Sandomierz, Wiślica, Opole*, Kraków 1973, 183 + 5 nłb. + mapa. F. Szafrński, *Ludwik II brzesko-legnicki feudal śląski z doby późniejszego średniowiecza*, Wrocław 1972, 134 + 2 nłb. Prowadził życie pełne awanturniczych przedsięwzięć i przygód jako charakterystyczny typ możnego feudała śląskiego w początkach okresu husyckiego. *Protokolarz miasta Woźnik*, oprac. L. Musioł i S. Rospond, Wrocław 1972, ss. 193 + 2 nłb. + 5 tbl. Różni się od opublikowanych w r. 1936 przez L. Musioła „Staropolskich tekstów z protokolarza miasta Woźnik” ogłoszeniem również tekstów innojęzycznych. A. Brożek, *Ślązacy w Teksasie. Relacje o najstarszych osadach polskich w Ameryce, Opole 1972*, ss. 291. Trzonem tej książki są listy, sprawozdania itd. samych kolonistów, podróżników i dziennikarzy o osadnictwie śląskich emigrantów w Teksasie. *Korespondencja Pawła Stalmacha*, oprac. I. Homola i L. Brożek, Wrocław-Warszawa-Kraków 1969, ss. 172. Wydanie 192 zachowanych jeszcze listów w całości lub fragmentach z lat 1843—1891 w układzie chronologicznym. F. Hawranek, *Polityka Centrum w kwestii górnośląskiej po I wojnie światowej*, Opole 1973, ss. 160. Okres lat 1918—1922 obfitował w liczne wydarzenia, koncentrujące się wokół zagadnienia przynależności państwowej tego regionu. Po przyłączeniu wschodnich powiatów do Polski konwencja genewska 1922 r. stanowić miała gwarancję poszanowania mniejszości narodowych na oddzielonym obszarze. Mimo to prawa polskiej ludności na pozostawionych w Niemczech częściach były systematycznie łamane. Znaczną rolę odegrała w tym wszystkim partia centrowa, nad czym właśnie rozwodzi się Autor. W. Zieliński, *Polska i niemiecka propaganda plebiscytowa na Górnym Śląsku*, Wrocław 1972, ss. 256. Nowy i poważny przyczynek do zagadnienia propagandy przedplebiscytowej, stanowiącej niezmiernie doniosły czynnik przy poznaniu i naświetleniu całości problematyki powstań i plebiscytu. K. Brożek, *Polska służba medyczna w powstaniach śląskich i plebiscycie 1918—1922*, Katowice 1972, ss. 356. Rozprawa z pogranicza historii, medycyny i strategii wojennej. Za datę wyjściową przyjęto listopad 1918, kiedy wraz

z powstaniem państwa polskiego zaistniał problem powrotu Śląska do Polski, a za datę końcową czerwiec 1922 r., kiedy część Górnego Śląska została oficjalnie przejęta przez Polskę. Książkę zamyka słownik biograficzny lekarzy, farmaceutów i drogistów, związanych z akcją plebiscytową i powstańczą. J. P r e w ł o c k i, *Francuskie zainteresowania Górnym Śląskiem*, Katowice 1973, ss. 87. Celem tego opracowania jest ogólne przedstawienie stanowiska Francji wobec problemu Górnego Śląska, a szczególnie w przełomowych chwilach, jak w latach 1918—1922, kiedy rozpoczęła się walka o państwową przynależność Górnego Śląska, oraz po II wojnie światowej, kiedy Francja jako pierwsza spośród mocarstw zachodnich uznała granicę na Odrze i Nysie Łużyckiej. *Pięćdziesięciolecie powstań śląskich*. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej w 50-tą rocznicę III powstania śląskiego, Katowice-Opole 26/7 kwietnia 1971 r. Pod red. F. H a w r a n k a i W. Zielińskiego, Katowice 1973, ss. 307. *Ludzie spod znaku Rodła*. Biografie działaczy Związku Polaków w Niemczech na Śląsku Opolskim. Pod red. F. H a w r a n k a, Opole 1973, t. I, ss. 245 + 3 nlb. + 6 tbl. R. H a j d u k, *Arka Bożek*, Katowice 1973², ss. 226 + 2 nlb. + 18 tbl. K. F i e d o r, *Antypolskie organizacje w Niemczech (1918—1923)*, Wrocław. Charakterystyka stosunku oficjalnych czynników politycznych Niemiec weimarskich do państwa polskiego, dalej licznych antypolskich organizacji cywilnych i paramilitarnych oraz ich działalności. A. Z a w i s z a, *Studenci Polacy na uniwersytecie Wrocławskim w latach 1918—1939*. Katalog zachowanych archiwaliów, Wrocław 1972. Wgląd w życie, studia, formy organizacyjne zrzeszeń studentów-Polaków w warunkach wrogich i narastających wpływów hitleryzmu. Jest również pełny wykaz studentów — Polaków wraz z notami biograficznymi o każdym z nich. Pokażą liczbę wśród nich tworzą teolodzy. L. M e i s s n e r, *Niemieckie organizacje antyfaszystowskie w Polsce 1933 — 1939*, Warszawa 1973, ss. 301 + 2 nlb. + 1 tbl. Były to przeważnie katolickie organizacje i związki kościelne. M. C y g a ń s k i, *Hitlerowska V kolumna w województwie śląskim i krakowskim w 1939 roku*, Opole 1972, ss. 209. *Wrzesień 1939*. Wybór rozpraw, artykułów i szkiców publikowanych w latach 1958—1971 na łamach miesięcznika *Więź*. Wyboru dokonali B. S k a r a d z i ń s k i i Z. S z p a k o w s k i, wstęp napisał i uzupełnienia opracował Z. S z p a k o w s k i, Kraków 1973. H. R a c k i, *Śląski wrzesień*, Warszawa 1973, ss. 451 + 12 tbl. *Ruch oporu w Regencji Katowickiej 1939—1945*. Wybór dokumentów Oprac. Z. B o d a - K r e ż e l i i., Warszawa 1972, ss. 531. A. K o n i e c z n y, *Pod rządami wojennego prawa karnego Trzeciej Rzeszy. Górny Śląsk 1939—1945*, Wrocław 1972, ss. 423. S. S e n f t, H. W i ę c e k, *Obozy jenieckie na obszarze śląskiego okręgu Wehrmachtu 1939—1945*, Wrocław 1972, ss. 248 + 1 tbl i mapy. *Zrodził nas czyn*. Materiały konferencji popularno-naukowej, poświęconej dziejom ruchu młodzieżowego na Śląsku Opolskim w latach 1945—1956. Pod red. Z. K o w a l s k i e g o, Opole 1973, ss. 196. K. P o p i o ł e k, *Historia Śląska od pradziejów do 1945 roku*, Katowice 1972, ss. 570. Uwzględnia obecny stan wiedzy o śląskiej przeszłości ze skróconym ujęciem do połowy XIX stulecia a dokładniejszym opracowaniem najnowszych dziejów z główną uwagą zwróconą na teren górnośląski. H. R e c h o w i c z, *Polska Partia Robotnicza w Śląsko-Dąbrowskim Obwodzie*, Katowice 1972, ss. 477 + 3 nlb. H. W o ł n a, *Spotkania*, Katowice 1973, ss. 258 + 2 nlb. Wspomnienia o górnośląskich kobietach. A. L o c h, G. S z ę d z i e l o r z, *Sto lat Huty Batory (1872—1972)*, Chorzów 1972, ss. 249 + 2 nlb. B. Z a k r z e w s k i, *Tematy śląskie. Rozprawy i szkice*, Katowice 1973, ss. 279.

C o p e r n i c a n a

Rok Kopernikowski i jego powiązania ze Śląskiem skłaniają nas do treściwego przeglądu wydanej o nim w ostatnim czasie bibliografii.

„*Studia Warmińskie*”, t. IX, Olsztyn 1972, ss. 568 zawiera wyłącznie prace na tle jubileuszu kopernikowskiego.

„Kwartalnik Opolski”, r. XIX (1973), nr. 1—2 poświęcony Kopernikowi: P. Rybka, *Geneza i znaczenie nauki Kopernika*, S. Rospond, *Koperniki i Ziemia Nyska-gniazdo rodowe Koperników*, J. Janczak, *Środowisko geograficzne okolic Kopernik w średniowieczu*, J. Leszczyński, *Stosunki społeczno-gospodarce w Kopernikach i okolicy w okresie późnego średniowiecza i początkach czasów nowożytnych*, S. Rospond, *Copernicana Silesiaca*, Z. Bednorz, *Poruszył ziemię i serca Ślązaków*, L. Brożek, *Copernicana w dawnej prasie polskiej na Śląsku*, J. Glensk, *Co niemiecka prasa na Śląsku pisała z okazji 400-lecia urodzin Mikołaja Kopernika*.

Bibliografia dotycząca pochodzenia i narodowości Mikołaja Kopernika, Program Sesji Kopernikowskiej w Opolu (25—26 maja).

Ponadto w następnym numerze „Kwartalnika Opolskiego”:

S. Rospond, *Różne Copernicana nazewnicze*.

„Śląski Kwartalnik Historyczny-Sobótka”, r. XXVIII (1973), nr 2:

J. Leszczyński, *Śląski krąg Mikołaja Kopernika*,

J. Wojtał, *Mikołaj Hornik-budziszyński przyjaciel Polski i popularyzator dzieła Kopernika*,

A. Grobelny, *Rola uroczystości kopernikowskich w 1873 r. w czeskim ruchu narodowym*.

*

Dział socjologiczny

E. Maleczyńska, *Życie codzienne Śląska w dobie Odrodzenia*, Warszawa 1973, ss. 148. Traktuje o ówczesnej wsi śląskiej, górnikach, szlachcie, duchowieństwie, mieszczaństwie i szkole. J. A. Szwaagrzyk, *Pieniądz na ziemiach polskich X—XX w.*, Wrocław 1973, ss. 360+65 ilustr.+5 map+144 tbl. Obejmuje całą Polskę w granicach obecnych i jest pierwszą tego typu publikacją w numizmatyce polskiej. J. Chodorowski, *Niemiecka doktryna gospodarki wielkiego obszaru (1800—1945)*, Wrocław 1972, ss. 423. Nurtujące od wieków prądy unifikacyjne przejawiają się w projektach zjednoczenia całego lub części świata, przy czym główną rolę odgrywa akcent ekonomiczny. Wyróżnia się trzy typy w zależności od poziomu ekonomicznego danych partnerów, i to równych z równymi wysoko rozwiniętymi, lub też na odwrót słabych pomiędzy sobą a trzecia oraz najwcześniejsza ewentualność czyli państw słabych z gospodarczo wysoko postawionymi, do których zaliczają się Anglia i Francja z krajami ich imperiów przed II wojną światową. Doktryna gospodarki wielkiego obszaru była od półtora wieku lansowana szczególnie przez Niemców. T. Mąkosa, *Rola eksportu w gospodarce województwa opolskiego*, Opole 1972, ss. 281. *Polska dzielnicowa i zjednoczona*. Państwo, społeczeństwo, kultura. Pod red. A. Gieysztora, Warszawa 1972, ss. 614, tablice i mapy. A. Nowak-Lenartowska, *Osiedla przyzakładowe jako problem urbanistyczny regionu. Na przykładzie Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego*, Warszawa 1973, ss. 144, tablice, wykresy i mapy. J. Nikodemski, T. Zieliński, *Spoleczno-ekonomiczne przeobrażenia okręgów przemysłowych województwa katowickiego*, Katowice 1972, ss. 184.

Człowiek i środowisko. Materiały z sesji naukowej Instytutu Śląskiego, Opole 1973, ss. 245. Zbiór referatów o wpływie działalności człowieka w nowoczesności na deformację lub nawet dewastację przyrodniczego otoczenia. Dołączono wykaz publikacji naukowych na temat naturalnego środowiska za lata 1945—1971. K. Nowak, *Wojewódzka Rada Narodowa w Katowicach. Struktura i działalność*, Katowice 1973, ss. 288. E. Sujak, *Sprawy ludzkie*, Kraków 1972. Artykuły i eseje, publikowane również w Tygodniku Powszechnym, o sytuacji człowieka na wielkim zakręcie rozwoju cywilizacji. *Aktywność i rozwój społeczności lokalnych*. Praca zbiorowa pod red. Z. T. Wierz-

bickiego, Wrocław 1972. Pokłosie IX konferencji socjologów wsi i rolnictwa, odbytej w r. 1970. *Klasa robotnicza województwa katowickiego w ćwierćwieczu Polski Ludowej*. Pod red. W. Mrozek, Katowice 1972, ss. 331. Przemiany struktury życia i działania klasy robotniczej w aspekcie historycznym, socjologicznym i ekonomicznym. A. Gładysz, *Robotnicy a książki*. Studium problemu na przykładzie reprezentacji robotników bytomskich, Wrocław 1972, ss. 223+2 nlb.

A. Pilch, *Studencki ruch polityczny w Polsce w latach 1932—1939*, Kraków 1972, ss. 207+5 nlb. T. Piotrowski, *Inżynierowie w zakładach chemicznych Opolszczyzny*, Opole 1972, ss. 47. A. Wrzosek, *Główne okręgi przemysłowe Polski*, Warszawa 1972, ss. 149+3 nlb.

*

Kultura i sztuka

Materiały starożytne i wczesnośredniowieczne, t. II, Wrocław 1973, ss. 530. Jest tam m. in. K. Godłowskiego: *Materiały do poznania kultury przeworskiej na Górnym Śląsku*. Omawia stanowiska odkryte w ciągu ostatnich 100 lat a celowo pomijane przez uczonych niemieckich w literaturze okresu międzywojennego.

Studia Ośrodka Dokumentacji Fizjograficznej, t. II, Kraków 1973, ss. 236. Zawiera m. i. artykuł M. Działo: *Przestrzenna charakterystyka obiektów chronionych na obszarze województwa katowickiego*. *Przewodnik archeologiczny po Polsce*. Oprac. J. Gąssowskiego i A. Kępińskiego, Wrocław 1973. W porządku alfabetycznym wymienione są miejscowości o ważniejszych odkryciach prehistorycznych i wczesnośredniowiecznych. Podano również podstawową bibliografię i spis muzeów archeologicznych. R. Jank a, *Związek Zagłębia Dąbrowskiego z Górnym Śląskiem w świetle badań archeologicznych*, Katowice 1972, ss. 191+mapy. D. Hanulanka, *Świdnica*, Wrocław 1973, 2 ss. 224+81 ilustracji. Oprócz zarysu dziejów miasta i jego rozwoju omówiono liczne zabytki i dołączono bibliografię. T. Holcerowa, B. Kleszczyńska, *Województwo katowickie*. Katalog dokumentacji i prac konserwatorskich Przedsiębiorstwa Państwowego Pracowni Konserwacji Zabytków 1951—1971, Warszawa 1972, ss. 38. *Miasto Wrocław*. Katalog dokumentacji i prac konserwatorskich j. w. Oprac. J. Eysymontt i i, Warszawa 1973, ss. 35. S. Müller, *Dwadzieścia pięć lat architektury we Wrocławiu i na Dolnym Śląsku*, Wrocław 1973, ss. 10 nlb+58 tbl. *Zabytki architektury i budownictwa w Polsce*. Z 16: *Województwo wrocławskie i miasto Wrocław*. Oprac. O. Czerner, B. Steinborn i M. Zlat, Warszawa 1973, ss. 153+23 nlb. *Malarstwo, grafika, rzeźba, tkanina, scenografia, architektura wnętrz, sztuka użytkowa*. Wystawa z okazji 25-lecia ZPAP Oddział w Bielsku-Białej, maj 1970. Oprac. graf. S. Kukulski, Bielsko-Biała 1971, ss. 50 nlb., ilustracje i tablice.

Bielska Jesień 1972. X ogólnopolska wystawa malarstwa. Pod red. J. Francisz c z c o k a, Bielsko-Biała 1972, ss. 41 nlb+ilustracje. A. Oborny, *Pałac w Pszczynie. Dzieje budowlane i artystyczne*. Pszczyna 1972, ss. 123+4 nlb.+ilustracje. *Teatr Śląski im. Stanisława Wyspiańskiego w Katowicach 1922—1972*. Księga pamiątkowa pod red. W. Szewczyka, Katowice 1972, ss. 200. M. Stana s z e k, *Sułkowice, osiedle 1000 kowali*, Katowice 1973, ss. 264, ilustracje i mapy. *Katowice 1922—1972*. Materiały z sesji popularnonaukowej. Pod red. W. Długoborskiego i H. Zielińskiego, Katowice 1973, ss. 135 oraz tablice i mapy. J. Marcinkowa, K. Sobczyńska, *Pieśni, taniec i obrzędy Górnego Śląska*, Warszawa 1973, ss. 365+3 nlb., tablice i nuty.